

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

תרגום ופרשנות ויקרא קפ"א ט"ז י"א ט"ז י"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: השור שבמרכבה

פז: "ויעשו להם אלהי זהב", אמר משה לפני הקב"ה: אתה גרמת להם בעבור רוב זהב שהשפעת להם וכו'. וביאור הדבר כך הוא, לפי שהשפיע להם רוב זהב, ע"כ היו חמדנים ועינם לא תשבענה, וביקשו להם בצורת שור כי פני השור מהשמאל במרכבה וכתוב (איוב ל"ז, כ"ב) "מצפון זהב יאתה". וחשבו שמזל שור מעשיר והוא ישפיע להם עוד רוב זהב, וכמ"ש (משלי י"ד, ד) "ורב תבואות בכח שור", וכן יוסף המשביר לכל הארץ נקרא "בכור שור". ועל כן ציור ליתן מחצית השקל לכפר על החומד ממון שלעולם אין בידו יותר מן המחצית כאמרם ז"ל (קהלת רבה א, יג) יש בידו מנה מתאוה מאתים יש בידו מאתים מתאוה ארבע מאות. נמצא, שלעולם אין בידו יותר מן מחצית השקל. ע"כ.

ולפי ביאור זה כי חטא העגל שורשו היה בחמדת ממון, יבואר מה שנצטוו "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל". ולכאורה, כיון שכבר ציור שיתנו מחצית השקל מה צריך עוד לפרט ולומר "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט"?

אלא שמכיון ששורש החטא הוא חמדת ממון, ומי שיש לו מנה רוצה מאתיים ומי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות, נמצא כי העשיר תאוותו לכסף גדולה מתאוותו של העני, ממילא חטאו של העשיר היה גדול משל העני, ואם מחצית השקל בא לכפר על חטא העגל היה על העשיר להרבות ולתת יותר לכפרתו, על כך באה התורה להשוות בין העשיר לעני.

מתבאר מדברי הכלי יקר, כי צורת השור אשר במרכבה ממשכה עשירות ולכן עשו צורת עגל הוא שור, כדי להמשיך לעצמם עשירות.

ויש להביא מקור נוסף לכך כי השור מסמל את העשירות מדברי המהר"ל המבאר את הגמרא בנדרים (לח): אמר רבי יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא משרה שכירתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו. וז"ל בחידושי אגדות: פירוש,

השבת הקרובה מוציאים ספר תורה נוסף חוץ מפרשת השבוע, אשר בו קוראים את פרשת שקלים.

ושם (פרק ל' פסוק ט"ז) נאמר: "וְלִקְחַתְּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לְפָנַי ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם".

ופירש רש"י: למדת שנצטוו למנותם בתחילת נדבת המשכן אחר מעשה העגל, מפני שנכנס בהם מגפה.

דהיינו שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל.

וכך מובא בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג): רבי יודה ורבי נחמיה, חד אמר לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל, וחרנה אמר, לפי שחטאו בשש שעות יתנו מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין ("שם מטבע שהיתה בימי משה" - קרבן העדה). רבי יהושע בר רבי נחמיה בשם רבן יוחנן בן זכיי אמר, לפי שעברו על עשרת הדיברות יהא נותן כל אחד ואחד עשרה גרה.

והיינו, שלושת הדעות מקשרות את מחצית השקל לחטא העגל ורואות במחצית השקל כפרה על חטא זה. שני התנאים הראשונים מבינים את מתן ה"מחצית" ככפרה על זמן עשיית העגל; הדעה הראשונה מקשרת ל"מחצית היום", והדעה השנייה מקשרת ל"שש שעות". ולפי הדעה השלישית מתקשרת ה"מחצית" לסכום הגרות שיש במחצית השקל, דהיינו עשר גרות ("עשרים גרה השקל") "לפי שעברו על עשרת הדיברות", והכוונה היא (בלשונו של האלשיך הקדוש): "מפני שהעבודה זרה שקולה כעובר עשרת הדברות, על כן הביאו עשרה גרה".

וכתב הכלי יקר (כי תשא פרק ל' פסוק יג) בביאור ציווי נתינת מחצית השקל כדי לכפר על חטא העגל וז"ל: כך אמר הקב"ה, שעיקר כפרה זו היא על השורש דהיינו על הדבר אשר היה סיבה על כל העבירות האלו, וזהו רוב הזהב וחמדת הממון הביאם לידי מעשה זה. כאמרם רז"ל (יומא

כי אין השכינה שורה רק באשר יש כאן אחד שהוא דומה אל ארבע חיות המרכבה, גיבור נגד האריה שהוא גיבור, עשיר נגד השור שבמרכבה, שנאמר "ורב תבואות בכח שור". ולכן פני השור מן השמאל, ומשם בא העושר שהרי אמרו (בבא בתרא כה:), הרועה להעשיר יצפין והצפון הוא בשמאל, ולכך עשו העגל שהוא שור של זהב. חכם נגד פני האדם שהוא חכם, עניו כנגד הנשר שהוא עוף והוא הקטן יותר, והוא נגד הנשר. ע"כ.

והנה, הרמ"א בספרו תורת העולה (חלק ב' פרק ו') מקשר בין השור שבמרכבה אל השמש וז"ל: ואמר "שור לאחד", דע כי הרב המורה כתב ריש ח"ג שמפני השור המוזכר במרכבה הוא מורה על גלגל השמש והוא נקרא שור, כמו שבארו שם המפרשים (פ"א), ולכן אמר 'שור לאחד' רצה לומר שהשור שהוא השמש הוא הסיבה ומחברן לאחד. וכו'. עכ"ל.

ומבואר כי מקור השמש הוא השור שבמרכבה. ומציונו בזוה"ק כי הזהב בעולם מקורו מן השמש. כך מובא בפרשת כי תשא (דף קפח.) וז"ל (-תרגום): רבי יוסי ורבי חייא היו מהלכים בדרך ושקעה להם השמש וישבו ללמוד כל הלילה, כשהחל הבוקר להאיר אמרו קום ונלך, קמו ממקומם והלכו לדרכם. אמר רבי חייא לרבי יוסי: ראה איך שפני המזרח מאירים, עכשיו כל בני המזרח היושבים על ההרים המאירים מהארת השמש משתחיים אל האור ההוא, והם קוראים לאור הזה "אלוה העושה את המרגליות המאירות".

ואם תאמר שעבודה זו בחינם ללא שום ידיעה וחכמה, לא, כי מימים העתיקים הראשונים היו יודעים בו חכמה, שהממונה היוצא לפני השמש ופותח כל חלוני שמים הוא הממונה על הזהב ועל המרגליות האדומות ובנקודות ובסימנים שירשו מן הראשונים מימים הראשונים הולכים ויודעים את נקודות השמש למצוא המקומות ששם גדלים הזהב והמרגליות וכו'. ע"כ.

וכן הוא בזוה"ק (פרשת ויחי דף רמט סו"ב) וז"ל (- תרגום): בוא וראה מן ההרים שתוקף אור השמש מכה שם, עפר הארץ שבין ההרים ההם עושים זהב, ואם לא שחיות רעות נחשים צפעונים גדלים שם ומונעים בני אדם מלבוא שם לקחת את הזהב, בני אדם לא היו עניים בגלל שלפי תוקף השמש המכה על עפר הארץ בחוזק מרבה את הזהב, עד שדי לכל העולם להתפרנס משם. ע"כ.

וכתב המהרש"א (יומא מד.) וז"ל: כמ"ש החוקרים הטבעיים, כי יש שבעה מיני מתכות והם מפעולות שבעה כוכבי לכת, וייחסו הזהב לפעולת השמש והכסף לפעולת הלבנה, ולכך הזהב לעולם שוה כשל י"ב של כסף כמ"ש התוס' פרק הזהב (נ. ד"ה דמזדבנא), משום דמהלך החמה בשנה ב"ב מהלך הלבנה בחדשים שלה בא הרמז באותיות זה"ב שהוא קרוב במספר חלק י"ב ממספר כס"ף.

על פי זה מתבאר מדוע בחרו לעשות את העגל מזהב ולא מכסף, כי כוונתם היתה אל השור שבמרכבה, אשר ממנו יוצא הזהב דרך השמש.

הגמרא במסכת חגיגה (יג:) מביאה סתירה במראה שראה יחזקאל במעשה מרכבה, בענין צורת החיות

הנושאות את כסא הכבוד, כי כתוב אחד אומר (יחזקאל א', י'): "ודמות פניהם פני אדם, ופני אריה אל הימין לארבעתם, ופני שור מהשמאל לארבעתם, ופני נשר לארבעתם". ואילו במקום אחר כתוב (שם י', י"ד): "וארבעה פנים לאחד, פני האחד פני הכרוב, ופני השני פני אדם, והשלישי פני אריה, והרביעי פני נשר". וצריך ביאור מדוע בכתוב השני הוחלף פני שור לפני כרוב?

ומתרצת הגמרא: "אמר ריש לקיש, יחזקאל ביקש עליו רחמים והפכו לכרוב, אמר לפניו, ריבוננו של עולם, קטיגור יעשה סניגור?". ופירש רש"י: "אנו צריכין שיבקשו מרכבותיך עלינו רחמים והשור קטיגור הוא". פירוש, כי הוא מזכיר חטא העגל שהיה ממין השור.

ומפרשת הגמרא: "מאי כרוב, אמר רבי אבהו, כרביא, שכן בבבל קורין לינוקא רביא". ופירש רש"י: "כרביא, פני תינוק". ומקשה שוב הגמרא: "אלא מעתה דכתיב, פני האחד פני הכרוב, ופני השני פני אדם, והשלישי פני אריה, והרביעי פני נשר, היינו פני כרוב, היינו פני אדם". כלומר מאחר שצורת הכרוב היא פני תינוק, מהו אם כן ההבדל בין פני כרוב לפני אדם הלא שניהם פני צורת אדם. ומתרצת: "אפי רברבי ואפי זוטרי", פירוש, "פני אדם" הוא פני אדם גדול ואילו "פני כרוב" הוא פני תינוק קטן.

וביאר המהרש"א בחידושי אגדות שיחזקאל התבונן במרכבה וראה שיש בה חיות מימין ומשמאל, כאשר צד ימין מסמל את הרחמים, הסניגוריא, ואילו השמאל את הדין, הקטגוריא. וראה יחזקאל שפני האדם נמצאים בימין ואילו פני השור נמצא בשמאל. מכאן הסיק יחזקאל שלשור יש כח גדול לקטרג, ולכך ביקש שגם בצד שמאל יופיעו פני אדם, ואמנם לא הצליח להשיג פני אדם גדול, אך פני אדם קטן עלה בידו, כאשר המטרה היא שיבקש רחמים לפני הבורא שהוא נושא את מרכבתו על האנושות כולה.

ויש לומר על פי דרכינו כי התיקון נעשה דוקא על ידי שינוי לפני תינוק, כי שורש חטא העגל היה חמדת ממון, והתיקון לו להתנהג כתינוק אשר מוגבל ואינו עושה דבר אלא רק סומך על הוריו "כגמול עלי אמר".

והנה, בפרי עץ חיים (התחלת שער התפילה הובא ברגל ישרה מערכת ת' אות מ"ג) כתב כי ג' רגלי המרכבה: אריה שור נשר, הם כנגד שלש תפילות שתיקנו אברהם יצחק ויעקב. ו"שור" הוא סוד מנח"ה שתיקן יצחק אבינו שפשט את צווארו על המזבח כשור. עיי"ש.

משום כך כתב הכף החיים (סימן ק"ט סק"ג) וז"ל: ועיי' בזוהר פרשת פינחס דף רכ"ד ע"ב דמשם מתבאר, דאין לומר תפילה על המזונות בתפילת המנחה, כן שמעתי מהחכם השלם והכולל כמהר"ר אברהם בן אשר ה"י וכו'. עכ"ל.

ויש לומר, מכיון שתפילת מנחה היא כנגד השור ובו נזכר חטא העגל אשר שרשו חמדת הממון, אין מן הראוי לבקש על הפרנסה. ורמז לדבר כי מנחה בגימטריא עגל, שבתפילת המנחה שהיא כנגד השור שבמרכבה, מתקן בה את חטא העגל.

הגר"א בקול אליהו (פרשת כי תשא) מביא מדרש (שמ"ר ל, ז) על הפסוק (ל"ב, כ"ח) "ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש", הדא הוא דכתיב "חמשה בקר ישלם תחת השור". ומבאר זאת, דאיתא במדרש על הפסוק "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", אדם אחד מאלף זה מעשה העגל, שאחד מאלף חטא, ואשה בכל אלה לא מצאתי, היינו באלה אלהיך ישראל לא מצאתי, דנשים כשרות היו ולא חטאו בעגל. עכ"ד המדרש. ולפי זה יקשה הרי מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה (סוטה ח:), ואם כן כשאחד מאלף חטא, הרי מששים ריבוא שש מאות איש, ומדוע נפלו שלשת אלפי איש? אמנם לפי המבורר שישראל בחטא העגל פגמו בשור אשר במרכבה, ונאמר "חמשה בקר ישלם תחת השור" לכן נתחייבו לשלם חמש פעמים שש מאות ומתו שלשת אלפי איש.

עוד יבואר בזה הגמרא בחגיגה (יד:): מביאה: ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא... בן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום.

ומובא בספר לשם שבו ואחלמה (ספר הדעה חלק ב', דרוש ד' ענף כ"ב סימן ד') מהיכן כל אחד נכנס וז"ל: רבי עקיבא עלה בימין שהוא דרום, ששם הוא יסוד המים אשר החיה שלה הוא אריה ושם הוא המקור של נהר פרת ובו עומד מיכאל ומשמש במרום ומכל זה היה שורשו של רבי עקיבא. אלישע אחר נכנס בצפון שהוא שמאל ששם הוא יסוד האש אשר החיה שלו הוא שור ומשם הוא המקור של נהר גיחון ובו משמש גבריאל ומכל זה היה שורשו של אלישע. בן עזאי נכנס במערב ששם הוא יסוד העפר אשר החיה שלה הוא אדם, ומשם הוא המקור של נהר פישון ובו עומד רפאל ומשמש ומכל זה היה שורשו של בן עזאי. בן זומא נכנס במזרח ששם הוא יסוד הרוח אשר החיה שלו הוא נשר ומשם הוא המקור של נהר חדקל ובו עומד אוריאל ומשמש במרום ומכל זה היה שורשו של בן זומא. עכ"ל.

הרי לנו כי הכניסה לפרדס לכל אחד היתה על פי שורשו. ויש לומר כי אלישע נכנס דרך מקומו של השור. על פי מה שמובא בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) וז"ל: מי הוא אחר? אלישע בן אבויה שהיה הורג רבי תורה. אמרו כל תלמיד שהיה רואה שהוא מצוי בתורה היה הורגו. ולא עוד אלה שהיה נכנס לבית המדרש והיה רואה נערים יושבים לפני רבם, והיה אומר, מה אלה יושבים ועושים כאן? זה אומנותו בנאי, זה אומנותו נגר, זה אומנותו צייד, וזה אומנותו חייט, וכיון ששמעו כן היו עוזבים אותו והולכים. ע"כ.

הרי לנו כי כשלונו היה בתאוות ממון, מאותו שורש של חטא העגל, כי לא היה יכול לראות מי שעוסק בתורה ואינו דואג לפרנסתו. וכיון שהיה פגום בתאוות ממון, כניסתו היתה דרך צפון מקום דמות שור.

בזה יבואר מדוע תיקונו של אלישע בן אבויה נעשה על ידי רבי יוחנן, כפי שהגמרא בחגיגה (טו:): אומרת: "כי נח נפשיה דאחר, אמרי לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי משום דחטא. אמר ר' מאיר מוטב לדידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן

מקברו. כי נח נפשי' דר"מ סליק קוטרא מקברי' דאחר. אמר ר' יוחנן גבורתא למיקלי רבי' אי נקטיה ביד מאן מרמי לי' מנאי מתי אמות ואכבה עשן ומקברו. כי נח נפשיה דרבי יוחנן פסק עשן מקברו". (ובספר אור יחזקאל אמונה עמוד נ' כתב, כי החשבון מימי פטירת רבי מאיר עד ימי ר' יוחנן היה בערך כמאה וחמשים שנה, וכל אותו הזמן נידון אלישע בגיהנם, והכל בזכות תפילתו של רבי מאיר, נמצא שהיה כדאי לפני אחר להיות נידון באש מתלקחת דגיהנם מאה וק"נ שנה. ואם לאו תפילתו של ר' יוחנן יתכן ועונשו היה נמשך עוד זמן רב והכל כדי לקבל את הטובה הצפויה בעולם הבא, ומזה נוכל להבין מה גודל העידון הגדול של חיי העוה"ב שלמענה כדאי לסבול יסורים קשים ומרים בעמקי שאול משך שנים רבות כ"כ).

ומצינו על רבי יוחנן במדרש (שיר השירים רבה פ"ח סימן נ'), וכן הוא בפסיקתא דרב כהנא פרשה כ"ח דקע"ח ע"ב), שאמרו "רבי יוחנן היה מטייל מטבריה לצפורי והוה רבי חייא בר אבא סמיך ליה, מטון בית חקלא, אמר רבי יוחנן הדין בית חקלא דידי הוה זובנתייה בגין למלעי באורייתא. מטון בית חד כרם, ואמר רבי יוחנן הדין בית כרם דידי הוה זובנתייה בגין למלעי באורייתא. מטון בית חד בית זיתא, ואמר רבי יוחנן כמו כן, התחיל רבי חייא בר אבא בוכה, אמר לו רבי יוחנן: מה את בכי? אמר ליה: אנא בכי דלא שבקת לסיבותך (ר"ל לזקנותך) כלום.

ענה רבי יוחנן לרבי חייא: חייא בני, וקלה זו בעיניך מה שעשית, שמכרתי דבר שניתן לשה ימים שנאמר (יתרו כ', י"א) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", אבל התורה ניתנה לארבעים יום.

מסיים המדרש: כד דמך רבי יוחנן, היה דורו קורא עליו "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה, בוז יבזו לו". ע"ש.

רבי יוחנן שויתר על ממונו עבור לימוד התורה, תיקן את אלישע אשר ויתר על התורה בשביל תאוות ממון.

מעלת שבת שקלים:

א. כתב בספיה"ק אוהב ישראל (פרשת שקלים) וז"ל: והנה כשהאדם בא לדי חטא ופגם ח"ו. אז הוא נפרד מבחי' כללות נשמות ישראל שהם הקומה הכללית. וגם ממקום חיבורו העליון בקודש וכני"ל. וכן כשחוטאים ח"ו כללות ישראל, ג"כ נפרדו ח"ו ממקום חיבורם ושורשם הרמה בקודש. ונפרד ח"ו היחוד והחיבור שהוא ברזא דאחד ונעשה אז שני מחצית כביכול. ונשאר כביכול וכביכול בבחינת פלג גופא. והתיקון לזה הוא שיעשה האדם תשובה שלימה בלב שלם ויתקן את אשר עיוות. וידביק עצמו לכללות ישראל. ובכללות ישראל יתחבר יחד לשורשו הרמה בקודש. ובזה יחובר האוהל להיות אחד. ולזה כשחטאו כללות ישראל בחטא העגל ונפרדו ממקום חיבורם בפרטות ובכללות ונעשו בבחינת מחצית ורצה הבורא ברוך הוא ובי"ש לקרבם אליו לרוב טובו וחסדו הגדול ושיתחבר ברזא דאחד. לזה ציוה הבורא ית' שיתן כל אחד ואחד מישראל מחצית השקל אל הלשכה שהיה במקדש. ועיי"ז נתחברו כל אחד ואחד עם כללות ישראל וכו'.

והנה בזמן הזה שאין לנו ביהמ"ק על מכונו ואין אנו נותנין שקלינו לכפר בעדינו, עם כל זה "ונשלמה פרים שפתינו", וכשאנו קורין הפרשה הזו בשבת פרשת שקלים ביראת שמו ית' ובדביקות גדול נעשה ונתקן הכוונות הנ"ל. וכן יהי רצון עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ, ולעת עתה הרצאת דברים תהיה סליחתינו וכפרתינו. וזוכה ב"ב לעשות מצוה זו בפועל ממש לשקול שקלים בבית המקדש שיבנה ע"י משיח צדקו שיבוא בב"א. עכ"ל.

בספיה"ק בני יששכר (מאמר ב' דרוש ד') כתב בתוך דבריו, דבכל שנה ושנה שקורין פרשת שקלים, כאילו משה עומד שם וזוקף את ראשן ומתבטלים הגזירות שרוצים האומות לגזור על ישראל ותופר עצתם, והוא זכרון לבני ישראל לפני ה' וזוקף את ראשם ולגאלם גאולת עולם במהרה אמן.